

חגי חיסרון

האם יש לי סימפטיה לאנטי-פטיה של המוזיקולוגית מירי כהן זמורה-כהן כלפי המוזיקה האונגרדית של אמצע המאה ה-20? זה מוגזם, כי המלה "אנטיפטיה" מוגזמת. מה כן? יש לי סימפטיה חזקה למבוכה של זמר-רהיכה נוכח המוזיקה האונגרדית. גם נוכח המוזיקה האונגרדית בלידתה (כולו, שטוקהאוזן וההול-כים בדרכם) וגם נוכח נגזרותיה כיום.

עם זאת, לטעמי, כל קונצרט של מוזיקה אונגרדית מעניין יותר כמעט מכל קונצרט של היצירות הנשגבות הידועות מאת הקומפוזיטורים הגדולים, באך עד ברהמס. לקראת קונצרטים אונגרדיים שוררת תמיד סקרנות, ציפייה לגילוי, לזעזוע חיובי.

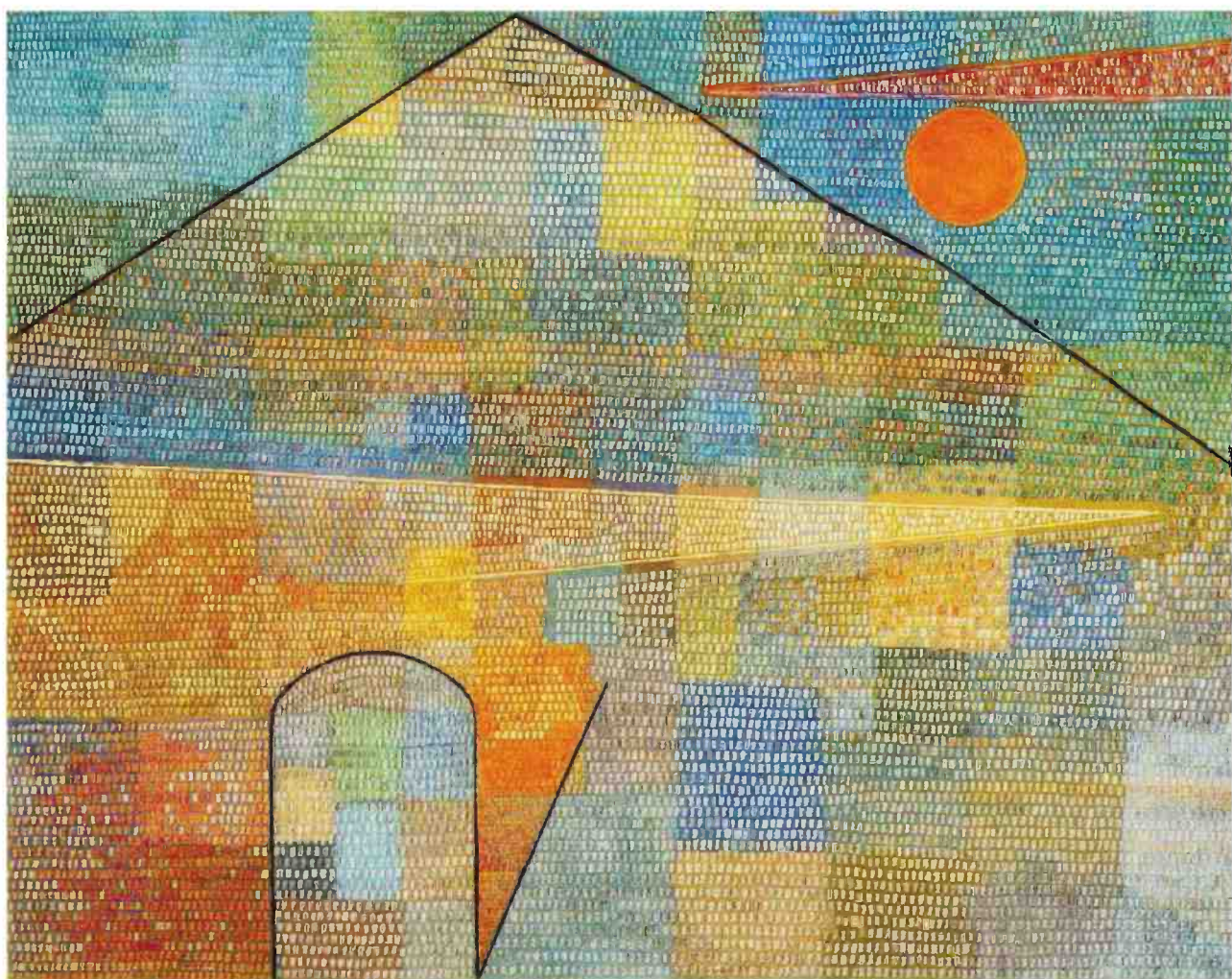
הדברים הנ"ל והדברים שלהלן נכתבים בעקבות ראיון עם ההיסטוריון משה צוקרמן שפורסם כאן לפני שבוע. עמיתי אמיר מנדל שוחח עם צוקרמן בעקבות הופעת הספר החדש "דיאלוג על המוזיקה" (הוצאת מאגנס), חליפת מכתבים בין צוקרמן לבין זמורה-כהן שהתקיימה ב-2014, שנת חייה האחרונה. נושא המכתבים: האגף האונגרדי במוזיקה הקונצרטיבית בימינו.

ד"ר זמורה-כהן טוענת שהמור"ק האונגרדית של המאה ה-20 הייתה טראומה בתולדות המוזיקה, טראומה שנוקיה ניכרים גם כיום. פרופ' צוקרמן אינו מקבל זאת, בראייתו – הגעת הסגנון האונגרדי הדיקה כמעט הכרחית. שלב צפוי בדרכה של המוזיקה הקלאסית המערבית בפרט ושל תולדות אירופה המערבית בכלל. הדרישה בין המתכתבים אינו יוכח ממש: זמורה-כהן שיפוטית, צוקרמן מסכימה עמדתה האישית: הארותיו של צוקרמן העשירו אותי. כלפי עמדותיה של זמורה-כהן אני חש סימפטיה, כאמור. אנסה לשמש להן מגבר.

רוב היצירות השייכות לאגף האונגרדי מאתגרות את המאזינים, בלשון המעטה. גם יצירות אונגרדיות מהמאה ה-20 וגם צאצאיות שלהן בימינו. ברובן אינן קליטות, לשונן נשמעת זרה לאוהבי מוזיקה, ספר חתום לרוב המאזינים. מדובר במאזינים שחיים לעומת זאת, קירבה רגשית עצומה, מעורבת לפעמים בהתפעלות אינטלקטואלית, ליצירות אירופיות שנולדו לאורך 400 שנה. יצירות מתקופת מונטוורדי דרך באך והידן מוצרט ובטהובן ושוברט וברהמס ומאהלר, ועד ברטוק, פרוקופייב ושוסטקוביץ'.

כמה עוד נחכה

הלשון המוזיקלית הזרה, הלא-מוכנת, מאופיינת בעיקר כא-טור נאלית לחלוטין ונקשרת לראשוני מולידיה ולממשיכי דרכם. השמות שמוזכרים תדיר הם ארנולד שניברג, אנטון וברן, פייר בולז, קרל-היינץ שטוקהאוזן, יאניס קסנאקיס. בתולדות המוזיקה בישראל, ראל יוסף טל (מת ב-2008) שייך במובהק לזרם האונגרדיסטי.

פול קליי, "אד פנאסוס". הקשר בין ציור מופשט למוזיקה אונגרדית

נבואה שהפכה לבדיחה גרועה

הקומפוזיטור הדעתן יוסף טל ואחרים חזו לפני יותר מיובל ששפת המוזיקה האונגרדית תיכנס לאוזניים ותהיה מובנת. שלושה דורות עברו, תחזיתם התבדתה. אז מה

צבי אבנאי. בתחילה לא הבנתי גם את "מחכים לגודו" צילום: מגד גוזני

מיכל זמורה-כהן כתבה שבמבחן הרייטינג, המוזיקה האונגרדית כשלה. משה צוקרמן, בתגובה, תמה על עצם ההתחשבות ברייטינג

בלמו את השניים מלחכות את האופנה האונגרדית. עוד כתבה שבי"מבחן הפודינג", הרייטינג, האסכולה האונגרדית כשלה.

חילוקי דעות. הוא לא פירט. שא"לתי לכן לדעתו על טענותיה העיקריות. על סגירתן של יצירות אונגרדיסטיות אומר אבנאי כי אכן יש יצירות שהבנתן אינה מיידית, בכל תחומי האמנות בומננו. הוא נזכר שהיה נבוכ לאחרי הפגישה הראשונה עם ההצגה "מחכים לגודו". "לא הבנתי. לקח לי זמן". לדעתה של זמורה-כהן, היא לא יחידה בכך, כוחה של הטונאליות הוא בהיותה תופעה טבעית, אוניברסלית, משותפת – בצורות שונות – למוזיקה הקלאסית האירופית ולמוזיקה עממית בכל העולם לרבות פופ עכשווי. מסקנתה: ההסתלקות המוחלטת מטר-נאליות ובכך ממלודיות (מנגינות), או מוטיבים מובחנים) היא טראומה למוזיקה. בגישתה, יצירות שכתובות תוך הקפדה על א-טונאליות מוחלטת הן חסרות פשר. כשהמאזינים לא מבינים, לא תתרחש שום התעלות נפש.

איפה המנגינה

הקומפוזיטור הוותיק צבי אבנאי צירף לספר "דיאלוג על המוזיקה" דברי הוקרה לזמורה-כהן והעיר כי חרף הערכתו לפועלה היו ביניהם

המלודיה, היא כבר לא רק מנגינה או מוטיב כפי שכיכבו במוזיקה מאות שנים, אלא שורת צלילים שיש קשר ביניהם. אבנאי מסכים כי מלודיה, ולו במובן הרחב, היא יסוד מוסד במוזיקה לכל סוגייה, ובלשונו: "המלודיה היא נשמת המוזיקה".

אבנאי מסכים כי מוזיקה אטונאלית לחלוטין היא בהכרח נטולת פשר מוגדר, בהיותה נטולת מלודיה במובן הרגיל. במקום מלודיה, הוא מסכיח, יכולים לתפקד למשל שינויים בצבע הצליל; בין אם שינויים באמצעות חילופי אקורדים ש"צובעים", ובין אם באמצעות שינויים בהרכב הכלים.

מוזיקה אטונאלית יכולה להעביר מסר רגשי?

"בהחלט ובכירור", אומר אבנאי, ומוזכיר כדוגמה את "הניצול מוור" שה"מאת שנברג.

יש מוזיקה אטונאלית שמביעה שמחה ואושר?

"יש יצירות אטונאליות עם הומור, לרוב סרקסטי. שמחה או אושר? קשה להגיד שיש".

סביר לשער בהכללה שהקורנספציה האטונאלית הקיצונית מאפשרת את תופעת "בגדי המלך החדשים", מסננת דווקא את בעלי הכשרון הקומפוזיטורי המקוריים?

אבנאי מציע נוסח אחר: "הטענה היא שהסגנון הזה מאפשר גם לחסרי כשרון מקורי לכתוב מוזיקה".

שער לשרלטנים? כן, אבל גם בתקופת מוצרט היו חסרי כשרון רבים שחיברו יצירות".

אלא שכיום אנחנו מבחינים בקלות שיצירות אלה מתקופת מוצרט הן סרק. לא כך ביצירות בנות זמננו שהן סרק.

"זה נכון. הגישה המתאימה בהאזנה ליצירות בנות זמננו היא לא לצפות לקבל מהן את מה שמקבלים מהיידן או מוצרט. המאזין צריך להרחיב את הקונספט שלו בקשר למהי מוזיקה".

ספר מקיף על חייו ויצירותיו של אבנאי הופיע עתה, והוא כולל סקירות מאת יהואש הירשברג ורקפת בר-שדה. בין השאר נסקרת יצירה מהשנים האחרונות, מישה קטעים קצרים לפסנתר ודמינה ביוטיוב (בשמיעה ראשונה, הקטע הראשון, שכותרתו "שדון אדום קטן", מקסים מיד). ביקשתי מאבנאי לאפיין יצירה זו בהקשר של הדין הקצר בטונאליות לעיל והוא אמר שבאופן אופייני לו אין זו יצירה טונאלית במובן המסורתי אלא טונאלית במובן הרחב, או ליים. זו לא יצירה שכתובה בסולם מזור או מינור מסוים".

אבנאי ציין עוד את ההקבלה בין ציור מופשט למוזיקה האונגרדית. אחת ההקבלות: ליצירות מוזיקה בנות זמננו, לרבות אונגרדיות, צמודות ברגיל כותרות, לפעמים כמדריך כלשהו להאזנה, וכך גם לפעמים בציורים אבסטרקטיים. למשל פול קליי (אמן הקרוב במיוחד ללבו של אבנאי) בעבודה שהתחיר ב"אד פנאס" סום". קרי: אל משכן המוות, אל משכן האמנות.